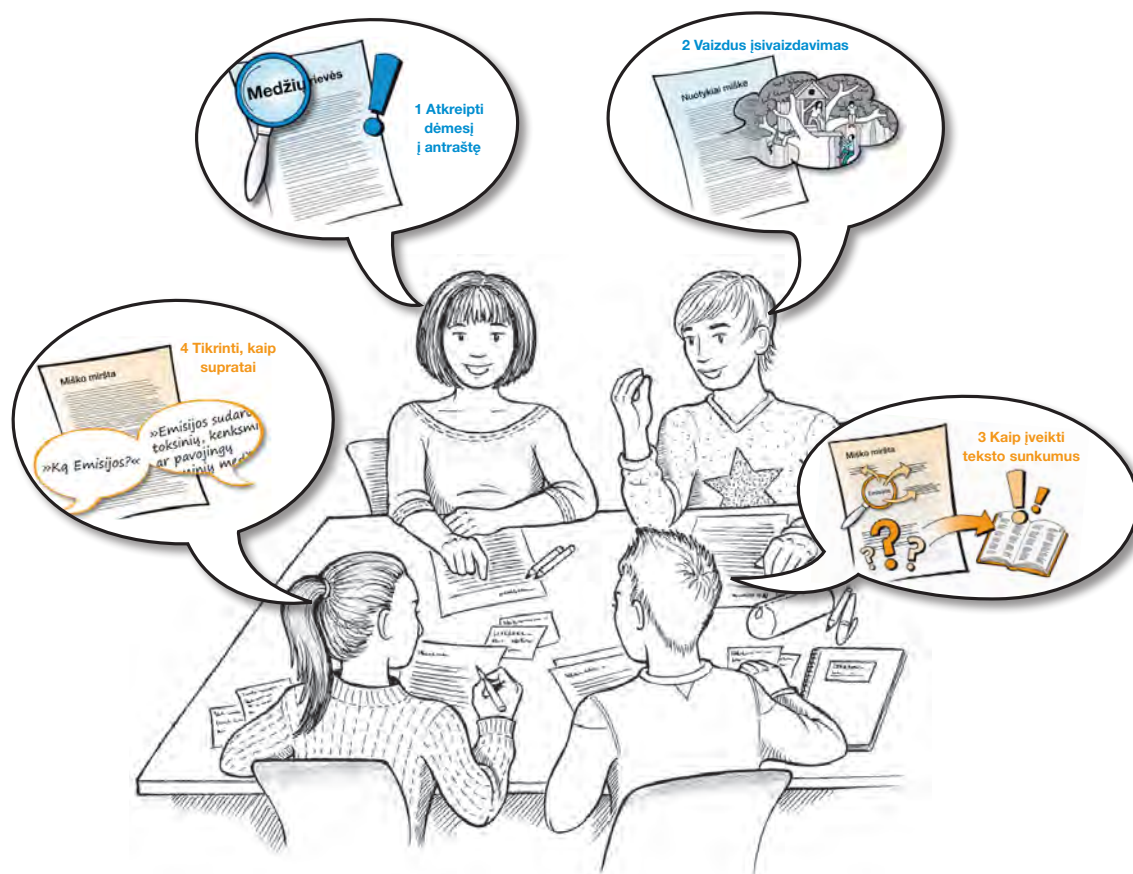

Skaitymo kompetencijų ugdymo metodika

7 Skaitymo tyrimų užkulisiai

Tobias Saum

Bendradarbiaujant su Geroldu Bräggeriu, Ariane Gabler, Markusu Mauchle, Peteriu Marti
Iliustracijos: Katharinos Pacynos

2010 m. gruodis

Turinys

Turinys	2
1 Kaip įgyti skaitymo kompetencijų mokymosi bendradarbiaujant pagalba	4
1.1 Kaip pagerinti skaitymo sklandumą mokymosi bendradarbiaujant pagalba	4
1.2 Kaip mokytis skaitymo strategijų bendradarbiaujant	5
1.3 Skaitymo strategijų mokymai kaip mokyklinė programa	7
1.4 Motyvacija skaityti	7
2 Strategijų naudojimas	9
2.1 Kaip supažindinti su skaitymo strategijomis? Moksleivius supažindinti su strategi- jomis reikėtų pateikiant jas po vieną, kad žingsnis po žingsnio būtų parodytas visas jų spektras. Kai moksleivis jas įsisavins, turėtų pamėginti naudoti jas integruotai.	10
2.2 Trys pagrindinės grupės	11
2.3 Skaitymo strategijų aprašas	14
2.4 Kortelės moksleiviams	20
2.5 Mokytis skaitymo strategijų individualiai ir bendradarbiaujant	22
2.6 Skaitymo strategijų kombinacija analizuojant tekstus	41
3 Kaip įsisavinti skaitymo strategijas mokymosi bendradarbiaujant pagalba	51
3.1 Skaitymas pakaitomis ir reziūmavimas	53
3.2 Darbas poromis skaitant ir rašant (CIRC)	58
3.3 Skaitymo strategijų naudojimas dirbant poromis: bendradarbiavimas pagal sce- narijų	62
3.4 Klausimų namelis	64
3.5 Skaitymo strategijų naudojimas bendradarbiaujant: skaitymas pakaitomis	69
4 Grožinio teksto analizė 6 ir 7 klasėse	74
4.1 Kaip dirbti remiantis mokymosi bendradarbiaujant koncepcija	74
4.2 Pavyzdinės užduotys	75
5 Kompetencijos pakopos teksto suvokime	77
5.1 Užduočių formulavimas įvairiuose reikalavimų lygiuose	77
5.2 Pirmoji pakopa: pateikti informaciją	78
5.3 Antroji pakopa: suvokti visą tekstą	79
5.4 Trečioji pakopa: teksto analizė	79
5.5 Ketvirtoji pakopa: vertinti ir apmąstyti	81
5.6 Penktoji pakopa: kurti ir formuoti	82

6	Teksto analizė vyresnėse gimnazijos klasėse	83
6.1	Apmąščius pažymėti	83
6.2	Epinio teksto analizė	84
6.3	Dramos scenos analizė	86
6.4	Lyrinio teksto analizė	88
6.5	Informatyvaus dalykinio teksto analizė	90
6.6	Argumentuojamojo teksto analizė	93
6.7	Dalykinio teksto apmąstymas	94
6.8	Grožinių tekstų apmąstymas	95
7	Skaitymo tyrimų užkulisiai	96
7.1	Skaitymas kaip interakcija su tekstu	96
7.2	Skaitymo proceso dalys	97
7.3	Skaitymo kompetencijos įgijimo prielaidos	98
8	Sukurti skaitymo kultūrą	101
9	Teksto rūšių apžvalga	104
9.1	Dalykiniai tekstai	104
9.2	Grožiniai tekstai	105
1 priedas:	Literatura	106
2 priedas:	Skaitymo strategijų kortelės	107

7 Skaitymo tyrimų užkulisiai

7.1 Skaitymas kaip interakcija su tekstu

Atliekant Tarptautinį moksleivių gebėjimų vertinimą skaitymo kompetencija apibrėžta taip: Skaitymo kompetencija reiškia

- ▶ suprasti parašytus tekstus,
- ▶ juos naudoti
- ▶ ir mąstyti apie juos, kad būtų galima paisiekti savo tikslus, toliau plėtoti savo žinias ir potencialą ir dalyvauti visuomeniniame gyvenime.

Taigi skaitymo kompetencija reiškia ne vien sklandų teksto skaitymą, gebėjimą skaityti, bet ir tekstų suvokimą kaip universalų kultūros įrankį, kaip sąlygą profesinei sėkmei ir mokymuisi visą gyvenimą.

Konstruktivistinis skaitymo kompetencijos apibrėžimas aprėpia plačiau nei prasmės bei informacijos pasiėmimas iš tekstų ir jų panaudojimas.

Žvelgiant iš šios perspektyvos suprantant tekstą vyksta į prasmę orientuotas informacijos apdorojimas, kuris susideda iš konstruktyvios skaitytojo žinių ir tekste esančios informacijos integracijos. Teksto suvokimo tikslas yra sukurti koherentišką mentalinę reprezentaciją kaip tekste pavaizduotų dalykų modelį. Ši mentalinė reprezentacija susideda ne tik iš eksplicitiškai tekste pateiktos informacijos reikšmės rekonstrukcijos; joje ši yra susijusi su anksčiau įgytomis žiniomis apie tinkamą reprezentaciją. Taigi skaitymas yra teksto valdomas konstrukcijos procesas ir žinojimo valdomas integracijos procesas. Konkrečiai tai reiškia, pvz., kad teksto sąvokos visuomet papildomos reikšmėmis, kurios saugomos prote. Dažnai šios reikšmės saugomos tam tikrais vaizdiniais arba siejamos su vaizdiniais ir situacijomis. Todėl moksleiviai skaitant turi būti skatinami atskleisti šį ryšį. Juk skaitymas visuomet yra ir vaizduotės pasiekimas.

Tačiau skaitant ne visuomet su tekstu siejamos tik anksčiau įgytos žinios, tekstas gali pakeisti ir padėti geriau suprasti savo pasaulį. Pavyzdžiui, psichologinis tekstas apie esmines baimės ir troškimo galias žmoguje gali paskatinti atrasti šiuos modelius savo gyvenime. Čia ne tik anksčiau įgytos žinios siejamos su tekstu, bet ir keičiasi savęs bei pasaulio įsivaizdavimas. Jei toks ryšys su tuo, kas perskaityta, apsiriboja tik anksčiau įgytomis žiniomis, tekstas iš esmės lieka nesuprastas, net jei skaitytojas gali jį teisingai atpasakoti. Todėl teksto suvokimo procesai turi visuomet atverti galimybę susieti tekstą su savo pasauliu, kad skaitytojo santykis su tekstu būtų abipusis. Savas mentalinis modelis skaitant tekstą praplečiamas, keičiamas ir detalizuojamas. Taigi skaitymas yra mintyse vykstantis konstrukcijos procesas ir interakcijos procesas aktyviai analizuojant tekstą bei savo pasaulį.

7.2 Skaitymo proceso dalys

Tekstai suprantami tuo geriau, kuo sklandesnis yra skaitymas. Sklandų skaitymą sudaro skaitymo tikslumas, automatizavimas, skaitymo greitis ir tinkamas kirčiavimas/intonavimas. Juo lėčiau skaitoma, juo sunkiau moksleiviams dažniausiai susieti sakinio žodžius. Kartais sakinio ar pastraipos pabaigoje jie nebežino, kas buvo pradžioje.

Pagal Richter/Christmann (2002), skaitymo procesą sudaro daugybė dalinių procesų, jų sėkmė priklauso ir nuo skaitymo sklandumo:

- ▶ žodžių prasmių suvokimas
- ▶ atskirų žodžių ryšių sudarymas
- ▶ sakinių kaip reikšminių vienetų integracija (vietinės koherencijos pastraipos viduje sudarymas)
- ▶ skirsnelių/pastraipų (teksto temų) susiejimas į globalią teksto koherenciją: mentalinės teksto reikšmės reprezentacijos kaip tekste pavaizduoto turinio situacijos modelio sukūrimas
- ▶ superstruktūrų sukūrimas (žinios apie tekstų rūšis ir joms būdingas teksto struktūras)
- ▶ teksto intencijos atpažinimas ir retorinių bei argumentuojamųjų strategijų atpažinimas.

Taigi pirmiausia apčiuopiamos žodžių reikšmės. Tai vyksta tik pasitelkiant anksčiau įgytas žinias: juo platesnis žodynas, juo geriau suprantami žodžiai. Tada nustatomi ryšiai tarp atskirų žodžių ir suprantamas atskiras sakinys. Tuomet pastraipos sakiniai susiejami į reikšminius vienetus, paprastai pastraipos vienetus. Siejant skirsnelius/pastraipas galiausiai sudaroma mentalinė teksto reikšmės reprezentacija, tekste atpasakoto turinio modelis. Geri skaitytojai sukuria lokalias koherencijas siedami vieną su kitu vienas po kito einančius sakinius, ir globalią koherenciją, integruodami plačiai aprėpiančias teksto temas ir teksto dalis. Jie atkreipia dėmesį į tai, kaip susiję teiginiai, ieško pasikartojančių pavyzdžių ir pritaiko skaitymo tempą pagal skirtingo sudėtingumo tekstus. Kadangi tekstuose ne visada viskas pasakoma aiškiai, skaitant reikia užpildyti ir tuščias vietas, t. y. tai, kas nepasakyta, atspėti iš konteksto. Skaitymo tyrimuose tokios išvados vadinamos inferencijomis.

Tačiau: teksto suvokimas nėra vien tik eksplicitiškai tekste paminėtos informacijos reikšmių rekonstrukcija, bet ir vyksta įvairiuose lygiuose, būtent analizės lygmenyse bei apmąstymo ir vertinimo lygmenyse. Kai teksto turinys suprastas, jį reikia analizuoti kitame, aukštesniame lygmenyje, pvz., – priklausomai nuo moksleivių amžiaus – atsižvelgiant į retorines-stilistines priemones, jų funkciją, atsižvelgiant į teksto intenciją ir galimą pritaikymą ar teksto ribas peržengiančius pavyzdžius. Galiausiai apmąstymo procesai (tarp jų ir kontekstualizavimas) tampa aiškūs ir gaunama paskata vertinti. Ypač čia ieškoma vietos savame mentaliniame modelyje, kur patalpinti naujai įgytas žinias, kad jas būtų galima naudoti vėliau. Jei žinios įvertinamos kaip prasmingos ir reikalingos, jo susiejamos kitaip, nei jei būtų atmetamos. Tokį susiejimą labai sustiprina pasikeitimas nuomonėmis ir diskusijos.

7.3 Skaitymo kompetencijos įgijimo prielaidos

Skaitymo kopetencijų temos tyrinėtojai sutaria dėl veiksnių, kuo skiriasi geri skaitytojai nuo silpnų. Skaitymo kompetencijoms įgyti reikalingos šešios prielaidos:

1. Kognityvusis pagrindinis gebėjimas
2. Anksčiau įgytos žinios (apie pasaulį ir aplinkybes), žodynas
3. Teksto suvokimo strategijos
4. Teksto požymių žinojimas / Žinios apie teksto pavyzdžius
5. Interesai / Motyvacija
6. Individuali koncepcija

7.3.1 Kognityvusis pagrindinis gebėjimas

Kognityvų pagrindinį gebėjimą, taigi bendrąjį intelektą, mokykla iš visų šių veiksnių gali įtakoti mažiausiai.

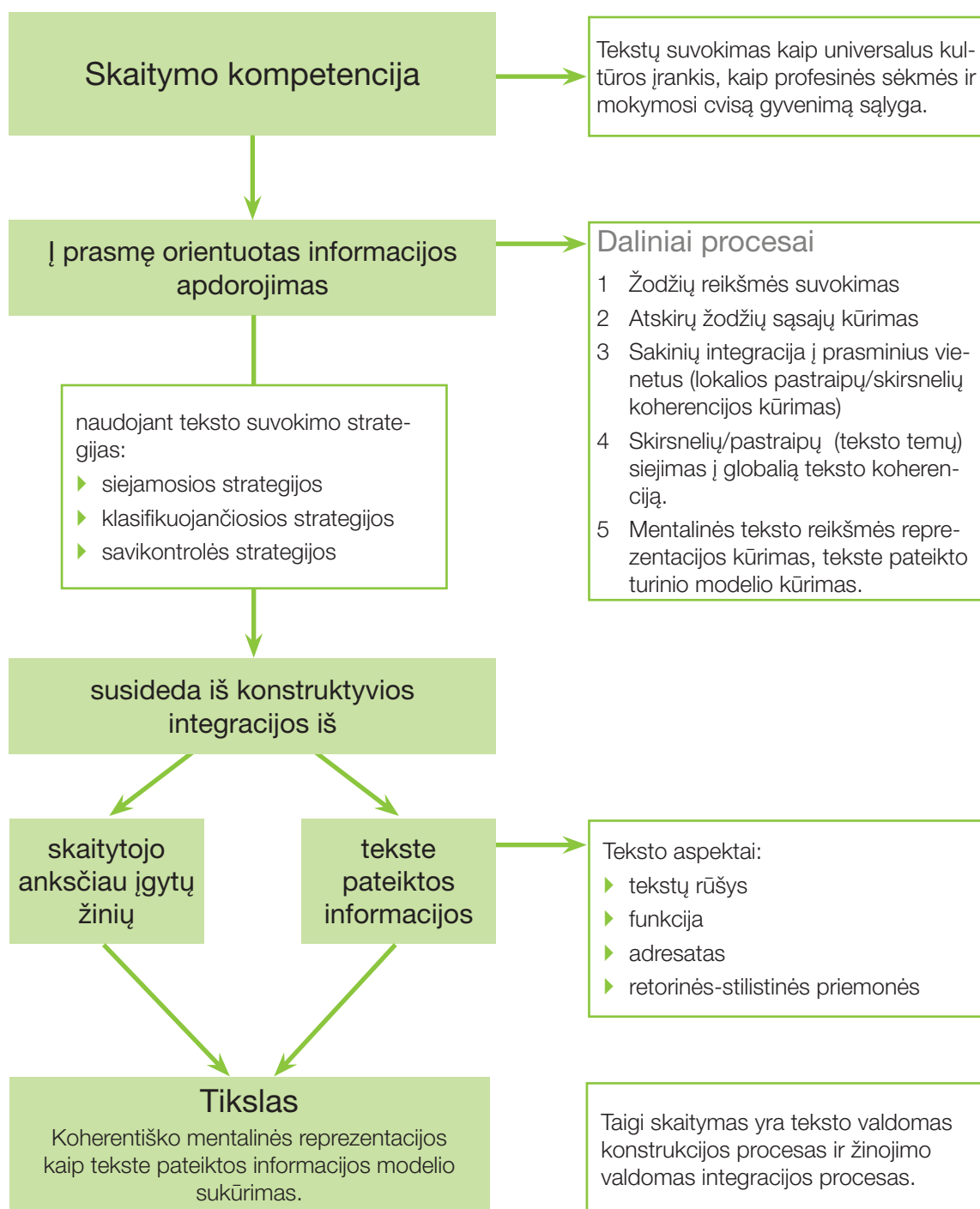
7.3.2 Anksčiau įgytos žinios (apie pasaulį ir aplinkybes), žodynas

Juo daugiau anksčiau įgytų žinių moksleiviai turi (Nr. 2), juo lengviau suvokia tekstą. Čia svarbu ir tai, kad kad būtų sukurtas ir sustiprintas tvirtas ankstesnių žinių tinklas, kad būtų galima integruoti naujas žinias. Tam reikia sąmoningai dirbti su žodynu, pavyzdžiui, kuriant žodžių laukus, kai reikia atsižvelgti ne tik į pasyvų, bet ir į aktyviai naudojamą žodyną. Grožiniuose tekstuose anksčiau įgytos žinios, siejamos su teksto turiniu, mažiau reikšmingos nei dalykiniuose tekstuose (plg. Gold, 2007, p. 17). Tačiau tai negalioja žinioms apie literatūros formas, tai yra žinioms apie teksto pavyzdį.

7.3.3 Teksto suvokimo strategijos

Teksto suvokimo strategijų įgyjimas šioje pagalbinėje priemonėje išsamiai aptartas. Tikslas – pasiekti, kad moksleiviai gebėtų savarankiškai ir tinkamai naudoti skaitymo strategijas. Matt kaip tik teksto suvokimo strategijų naudojimas yra pagrindinis gerų skaitytojų bruožas. Teksto suvokimo strategijos yra konkrečios technikos, palengvinančios tekstų suvokimą ir gebėjimą atsiminti; jas galima nauodoti tikslingai ir lanksčiai. Pagal tinkamų strategijų naudojimą lengviausia atskirti gerus skaitytojus nuo prastų. Silpni skaitytojai skaito tekstą nenaudodami tam tikrų strategijų ir yra linkę sunkesnes vietas praleisti. Pralisdami jie nepastebi, kad ko nors nesuprato. Jie pasitenkina tuo, ką «pasiima» iš teksto pirmą kartą jį skaitydami. Šitaip jie nemato informacijos sąsajų, o tik pasiima iš teksto atskirą informaciją, atpasakoja ją nesusiedami su tekstu ir susikuria savas sąsajas, kurios grindžiamos jų spėjimais.

Tuo tarpu geri skaitytojai skaitydami naudoja strategijas. Jie sąmoningai sieja tai, ką skaito, su tuo, ką jau žino, bando tai, ką perskatė, redukuoti iki esminių teiginių, sąmoningai suvokia, jei ko nors nesupranta, naudoja efektyvius metodus suvokti nežinomiems žodžiams ir turiniams. Dėl šios priežasties teksto suvokimo strategijų mokymasis šiame «Skaitymo kompetencijų metodų pakete» užima ypatingą vietą.

12 pav. Grafinė skaitymo kompetencijos apžvalga

7.3.4 Teksto požymių žinojimas / Žinios apie teksto pavyzdžius

Pamokose paprastai mokomasi pažinti teksto požymius ir įgyti žinių apie tekstų pavyzdžius. Tas, kuris žino tam tikrų teksto rūšių požymius, žino, į ką ypatingai atkreipti dėmesį. Jis ironišką glosą ar satyrą skaitys kitaip nei dalykinį tekstą. Skaitydamas pasaką atpažins pasakoms būdingus pavyzdžius. Žinos, kad skaitant reportažą tai, kas svarbu, nuo nesvarbių dalykų skirti reikia kitaip nei skaitant straipsnį žinyne. Todėl svarbu pamokoje susipažinti su kiek įmanoma daugiau tekstų rūšių ir ir įsidėmėti jų požymius. Tekstų rūšių apžvalgą rasite 9 skyriuje «9 Teksto rūšių apžvalga» 104 puslapyje.

7.3.5 Interesai / Motyvacija

Interesas ir motyvacija skaitant vaidina labai svarbų vaidmenį. Jei jie yra, moksleivis pasirengęs sakityti. Skaitymas visuomet vyksta konkrečiose situacijose ir su tam tikra intencija. Intencija nulemia tai, su kokiais klausimais imamasi skaityti tekstą. Tik tuomet, kai «pažadunami» klausimai teksto tema, tekstas analizuojamas su konkrečiu interesu. Taigi skaitymo interakcijos procesas prasideda tik tuomet, kai atsiduria tam tikroje situacijoje, kurioje kykla klausimai ir kurioje aktyvuojamos anksčiau įgytos žinios. Šį interesą mokytojas/-a turėtų sužadinti prieš skaitant tekstą. Taigi skaitymo kompetencijų reikėtų mokytis iš reikšmingų turinių. Moksleiviams turi būti aišku, koku tikslu jie skaito tekstą. Pirmiausia grožiniuose tekstuose – bet retsykiais ir dalykiniuose tekstuose – emocijos skaitant vaidina svarbų vaidmenį. Pozityvūs jausmai skaitant – moksleiviams tai pirmiausia susidomėjimas, bet ir galimybė susitapatinti – sąlygoja ypatingai intensyvius skaitymo procesus. Tuo tarpu išorinis mokyklinių reikalavimų spaudimas skaitant gali susilpninti norą skaityti. Taip pat ir gebėjimas sklandžiai ir suprantamai skaityti sukelia pozityvius jausmus.

Mokyklos kontekste, žinoma, nemažą vaidmenį atlieka ir išorinio pripažinimo motyvacija. Mat tas, kuris skaito, sulaukia pripažinimo ir pasiekia geresnių rezultatų.

7.3.6 Savivertė

Gerai skaitytojai turi pozityvią savivertę skaitymo atžvilgiu. Jie pasikliauja savo gebėjimais skaityti ir pasitikėdami sėkme imasi skaitymo užduoties (plg. Gold 2007, p. 28). Jų nereikia motyvuoti, jei ko nors nesupranta ar negali įveikti. Todėl svarbu, kad mokykla padėtų moksleiviams susikurti teigiamą savivertę – ne tik dėl skaitymo gebėjimų. Tas, kuris skaito, turėtų sulaukti pripažinimo. Mokykla gali sukurti įvairių būdų auginti moksleivių pasitikėjimui savo skaitymo gebėjimais. Tai bus atskleista kitame skyriuje apie skaitymo kultūrą.

Teigiama savivertė paprastai lemia ir tai, kad tikslo atkakliai siekiama toliau, pasitaikius kliūtims nepasiduodama. Tas, kuris tiki, kad jam sekasi, paprastai išsiugdo ir stipresnę valią, norą pasiekti visišką sėkmę. Visi šie gebėjimai yra iš asmeninių kompetencijų srities.